

mint
Vietsebe a fasista esztétika előfutára

Előhínta attól hogy deha-
dene vapak, egy részmond
amnek illentek is vapak

Abgerechnet nämlich, dass
ich ein decadent bin, bin
ich auch dessen Gegensatz.
Nietzsche: " Ecce Homo "

vagy közvetlenül

A fasizista esztétikának nincs egy motivuma sem, amely közvetve

ne Nietschetől származnék; ezért nem érdemes a motívumokat ~~XXXXXX~~ a
kezdvé

mitoszelelettől és a realizmusellenességtől, felsorolni. Rokonságát

a fasizmussal Nietzsche esztétikai elemzése során az olvasó maga is

annyira érezni fogja, hogy az ábrázolást főleg a különbségek kiemelésé-

sűrítjük
re ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~. Mert különbségek a lényeg döntő rokonsága mellett

is majd minden ponton vannak. Nemcsak azért, mert Nietzsche problematikus

volta ellenére is jelentékeny és érdekes gondolkodó, fasizista tisztelői

és követői pedig eklektikus ~~XXXXXXXXXX~~ apologeták, szikofanta demagógok, ~~blés~~ fr-

ziscsépők az imperialista német kapitalizmus szolgálatában, hanem főkép-

pen a polgári ideológia ~~XXXXXXXXXXXX~~ fejlődése a két szakaszának eltérő

jellege miatt. A fasizmusnak a polgári örökségből minden haladó vonást

ki kell vennie; Nietzsche esetében is meg kell hamisítania, vagy le kell

tagadnia azokat az elemeket, amelyek a kapitalista kultúra szubjektive

becsületes kritikáját tartalmazzák. Nietzsche mély kétségbeesését a kapi-

talista kultúra hanyatlása fölött nem lehet természetesen ~~le~~ tagadni ~~te~~ ^{tejesen}

~~világából~~ a ténnyel, és ezzel együtt az ~~XXXXXX~~ is áll, hogy a kapitalista kultúra

nietschei kritikája az alapja a fasizmustól oly hevesen támadott liberál-

kulturkritikai irányzatoknak az imperialista periódusban. Ezért ~~Ernst~~

Rosenberg, a fasizisták hivatalos teoretikusa minden tiszteleté ellenére

is "kritikusán" szemléli Nietschet. Egy rossz liberális materialista kor-

szak áldozatát látja benne. "Nietzsche örültsége ^{hasarat} ~~egyenlet~~. Egy mérhetetlen

teremtő szándék utat tört magának ugyan, akár a vihar, de ugyanez a belső-

leg már végleg megtört akarat nem tudta a megformálást kierőszakolni."

És Rosenberg Nietzsche korábbi működését okolja az "örület ² korszakáért".

"Az ő nevében folyt a fajkeveredés mindenféle szíriaiakkal és négekkel,

az ő jegyében, holott éppen Nietzsche törekedett a faji öntudatra. Nietzsche

elszánt politikai csörtetők vágyaiba keveredett, ami rosszabb, mintha rab-

lók kezébe került volna. A német nép egyre csak szubjektivizmusról, szemé-

lyiségről, a kötelékek feloldásáról hallott, de a fegyverről, a belső
felépítésről semmit. "Egyszóval Rosenberg látja, hogy Nietzsche a fasizmus

nem tudott: "A birodalom története Bismarck szellemi esődjének története lett... a ~~szatén~~ ^{burzso} urrá lett az államférfi fölött, a politikát váltakozva a liberalizmus és a romantika csinálta, de elsősorban jó üzletek kötötték... A világháboruban a cirádás liberális-romantikus építmény összeomlott és nyomban láthatóvá lett a mult két nagy ellentéte ^{lábas a} ^{végsőfokon} ^{okozta} ^{előzta} A fasizmus történetfilozófiája szerint a Bismarck-Nietzsche ellentét a második birodalom összeomlásának ~~végső oka~~ ^{végső oka} a két mithikus alak összebékítését egyedül a harmadik birodalom hozza meg. Franz von Schauwekker, a fasiszta író így ír a jelenről: "Bismarck és Nietzsche megakadályozott, lehetlenné tett találkozása befejezett tény lesz, amelyen megtörik az ellenséges hatalmak minden támadása. Ez a "német bensőség és német hatalom" szintézisének fasiszta mítosza."

E ^{ből} ~~körül~~ a mítosz ^{ban} ~~körül~~ pedig ^{annyi an} ~~az az~~ igazság, ^{Mag} hogy Nietzsche a birodalomalapítás iránti egészen átmeneti ifjui lelkesedése után Bismarck ellenségei közé szegődött és nyíltan megvetette őt és rendszerét. Azt mondta róla: "Annyit tud és tart a filozófiáról, mint egy paraszt, vagy egy ^{tanyészkas diák} ~~diák~~, aki sajátjai egyesületében üti egyen az időt." Birodalmáról pedig így beszél: "Ez minden körülmények között a közepszerűség és a hajbókolás birodalma lenne." Megveti Bismarck politikai megoldásait, mert nép és kormányzat közötti kompromisszumokat lát benne. Bismarckot és a bismarcki rendszert ugyanúgy kritizálja, mint Schopenhauert és Wagnert, akiket eleinte szintén nagyra becsült. Nietzsche mindhármukban az ellen küzd, amit ő dekadenciának nevez. "Morgenröte" kötetének egyik aforizmájában egymás mellé állítja őket; Schopenhauert, Németország legolvasottabb filozófusát, Wagnert a legnépszerűbb német muzsikust és Bismarckot a legtekintélyesebb német államférfit. Tudjuk, és tanulmányunk folyamán ismételt ki kell majd emelnünk, hogy Wagner művészi nézeteinek cáfolata a dekadencia legyőzésének ~~csomópontja~~ ^{csomópontja} és egy Nietzsche esztétikája szerinti ~~mű~~ jó művészetnek csomópontja; akárcsak Schopenhauer cáfolata, ami filozófiájának középponti kérdése. Pontos értékelést jelent tehát, hogy Bismarckot e kettő mellé állítja. Nietzsche Bismarckot a dekadencia képviselőjének tartja az állam és ^{apolitika} ~~politika~~

terén.

*Nem buntetés, hanem igazsággal foglalkozni arra, mit lehet
dehatalanság a politikában;*

Hogy a politikában mit nevez dekadenciának, azt Nietzsche brutális világossággal mondja ki: "a modern demokrácia az állam szétesésének történelmi formája." Nietzsche műveinek különböző helyein számtalan változatban fejt ki ezt a nézetet. Késői korszakának egy jellemző részletéből idézem: *Ne tagadjuk* "Alkalmazkodjunk a tények^{et}nek: a nép győzött, vagy a "rabszolgák"... vagy a "csőcselék"... vagy a "csorda"... az "urakat" *elintézték*... Vérmérgezésnek is lehet ezt a győzelmet tekinteni. /Összezaggyálta a fajokat/... Az emberi nem "megváltása" /mármost az "uraktól"/ a legjobb úton van, zsidó, keresztény csőcselékes lesz végül minden /a szavakon nem múlik/. Nietzsche, akárcsak előtte Bruno Bauer a modern demokráciát a zsidó-keresztény principium győzelmévé építi, szemben az előkelő Rómával. És a francia forradalom megadja a kegyelemelőírást: "Európa utolsó előkelő politikai rendszerét a francia XVII. XVIII. századot megdőnti a "népies *ressentiment* ~~széteskedés~~". Ennek az alpári demokráciának győzelme az állam fogalmának lebontásához, a "privát és a nyilvános" ellentétének megszüntetéséhez vezet. Az államügyeket mindinkább privat körök vonják magukhoz. A magánszemély eluralkodása /óvakodom attól, hogy individuumot mondjak/ a következménye az állam elleni demokratikus merényletnek...". *minden* Fölösleges *nyilvánvaló* kommentár, ~~összeállítás~~, hogyan vélekedett Nietzsche Bismarckról, aki egyességre lépett ezzel a csőcselékkel.

1.

Nem feladatunk, hogy feltárjuk itt Nietzsche mítikus történelem-szemléletének amugyis ~~xxxxxxxx~~ kézenfekvő ellentmondásait. /Röviden vázolni/ ³ akartuk ¹ Nietzsche gondolatait ² csupán *arint*, hogy művészetfelfogásához helyesen nyúlhassunk hozzá. Nietzsche ugyanis, amikor kortársai dekadenciáját művészi téren ostromozza, elsősorban annak *dinamikus: csőcselék-szerű* jellege ellen és ezért különösen Wagner Richard művészete ellen száll síkra. A művészet hanyatlásának, csőcselékességének döntő vonását a színész^{iesség} ~~uralmában~~ látja. "A demokrácia korszakai fölemelik a színészt, - Athénben éppúgy mint ma. Wagner minden eddigi tulszárnyalt ezen a téren, olyan becsületet szerzett a színésznek - ami hátborzongató. Zene, poézis, hit, kultúra, könyv, család, haza - a művé-

Török Nietzsche művészetfilozófiai vonalon úgy küzd Wagner ellen, hogy azt a francia romantikusok köré sorolja.

- 5 -

szet - jobban mondva - a ripacszkodás - mindenek fölött." Múshelyütt így ír:
"Egyáltalán zenész volt-e Wagner? - Mindenesetre sokkal inkább volt valami más: páratlan hisztrio, a legnagyobb komédiás, meglepő színházi zseni, ami par excellence szcenikus ~~unk.~~"

Dekadencia elleni állásfoglalásának e középpontjából világosan kitűnnek a társadalmi, politikai okok, amiért Nietzsche a színeszete^{iesztet} ilyen határozottan visszautasítja: Az egyenlőség tana! - hiszen ennél nincs mérgezőbb mérge: ^{an a labirint} ~~egy tünik~~ mintha maga az igazságosság prédikálná, holott ez az igazság halála... hogy az egyenlőség ~~ena~~ tana körül annyi iszonyat és vér fakadt az e köré a par excellence "modern gondolat" köré bizonyos dicsfényt és glóriát fon, úgyhogy a forradalom, mint színjáték, a legregebb szellemeket is elkápráztatta. De végül is ez nem ok, hogy jobban tiszteljük. Csak egyről tudok, aki úgy fogta fel, ahogy kellett; undorral - Goethe..." ^{feltételező} Wagner elleni ~~színeszete~~ híven, Nietzsche ~~művésze történetileg~~ a francia romantikusok közé sorolja a művészeket. Nietzsche számára Wagner: "a zenének, mint kifejezésnek Victor Hugoja." A francia romantika pedig a "plebejus izzás reakciója" Nietzsche szemében. Maga Victor Hugo "lapos, demagóg, nagy szavain és bő gesztusain átút a tömeg udvarlója, aki egy evangélista hangján csupa alacsonyrendűről, elnyomottokról, félresikerültről, nyomorodottokról fecseg, és halvány sejtelve sincs arról, mi a szellem szemérme és méltósága, mi az intellektuális lelkiismeret - egészben véve tudatlan komédiás, mint a demokratikus mozgalom majd minden művésze. Génusza szeszestalként hat a tömegre - elkábitja és ostobává teszi." Nietzsche Micheletben és George Sandban stb. ugyanezeket a jegyeket fedezi föl. És a művészi típusok hierarchiáját három osztályba sorolja.

- ^{Kus}
"Van 1. monológiai művészet /vagy "párbeszéd Istennel"/
2. társasművészet, société, feltételezi az ember finomabb fajtáit.
3. demagóg művészet pl. Wagner /a német nép számára/ vagy Victor Hugo."

Az "izzadó plebejusoknak" ez a művészete a tömegé. E meghatá-

rozás~~sz~~ Nietzsche legmélyebb megvetésének jele. Hiszen "pulchrum est paucorum hominum". /A szép keveseknek adatott/ A tömegek művészetében a nagy, az emelkedett, a gigászi, a szuggesztív, a bódító helyettesíti a szépet. "Ismerjük a tömeget, ismerjük a színházat. Az ottulók java, a német ifjoncek, ^{az ifjú Siegfriedek és egyéb} ~~az óceáni ékesített~~ wagneriánusok, ^{neh} - ezek az emelkedett, a mély, a lenyűgöző... A többi, ^{hell} akik szintén ^{chuh} ~~horizet~~ ^{ott ülnek}, a művelt birkák, ^{neh} a kis szenvedélyesek, ^{neh} az öbök nőiesek, ^{neh} a megdicsőülten emésztők, ^{neh} egyszóval a népi - ugyancsak az emelkedett, a mély és a lenyűgöző. Az egész egy kaptafára megy: aki legyőz minket, erős; aki felemel, isteni; aki sejtető, mély"... Az embereket fölemelni tudni, ahhoz magunknak kell emelkedettnek lennünk. Készüljünk a fellegek között, mozgósítsuk a végtelenséget, rakjuk ki körénk a nagy szimbólumokat, sursum! bum-bum! - nincs ennél jobb tanács. Legyen az ^{lagadó} "eldurult kebel" az érv, a "szép érzés", ^{a könyörület felett i győz} a szószóló. Az erényt ~~még igazságon raját ellentétével szemben.~~"

5 hasonlóan durva fogások egy hasonlóan utcséli közönség számára; ez nyilvánul meg Nietzsche véleménye szerint az irodalmi naturalizmusban: "Kényszeríteni, erőszakolni" akarják az olvasók figyelmét": innen a "naturalisme" sok kis érdekfeszítő részlete - hozzátartozik a demokrácia évadához: csiklandozni kell az eldurvult, a túlmunkától kimerült intellektust!" ~~xxxxxxxxxxxx~~

A demokráciának ezt a dekadenciáját és csőcselékességét Nietzsche szoros összefüggésbe hozza a XIX. század társadalmi és gazdasági fejlődésével. Nem mintha Nietzsche a kapitalizmus gazdasági sajátosságaiból bármit is értene, egyáltalán nem is érdekli. ^{leg} A kapitalista ökonomia ^{szem} beütő ~~szimptomait~~ ^{leg} mégis észreveszi, ^{igaz} gép bevezetését, a növekvő munkamegosztást, a városok növekedését, a ^{igaz} kisméretű visszafejlődését stb. és ezeket - a gazdasági és osztályviszonyokat fel nem ismerve - ^{Körvetlenül} ~~maradéktalanul~~ összekapcsolja ^a megfigyelt kulturális hanyatlással. Véleménye a kapitalista fejlődés kulturális következményeiről kiindulásában azonos a romantikus, antikapitalistakéval, a "gépkorszak" kulturabomlasztó hatásainak romantikus kritikájával; idevágó bírálata semmiesetre sem emelkedik ennek az

irányzatnak átlaga fölé, a valóság az összefüggések felismerésében messze az angol és francia romantikus antikapitalisták mögött marad. Vegyük például megjegyzéseit a gép nyomorító hatásáról: "A gép személytelen, megfosztja a munkást ^{önérzékétől} ~~személyiségétől~~, egyénhez kötött értékétől és hibázathatóságától ami a nem gépi munkától elválaszthatatlan - vagyis, ~~ke-~~véské emberiségétől. Valaha személyes kitüntetés volt minden vásár a kézművessel, ^{ebben a} ~~ezek~~ légkörben éltünk: ruházkodás és jótanács, egyaránt kölcsönös nagybecsülés és személyes kapcsolat jelképei voltak. Ma pedig anoním és személytelen rabszolgaságnak tűnik életünk. - A könnyebőségért a munkában, nem szabad túl nagy árat fizetnünk".

Támadásának dandárját a kapitalista munkamegosztás kultúrabomlasztó következményei ellen irányítja. Nietzsche figyelmeztet itt is elkerüli mindaz, ami mégára a produkcióra, vagy az osztályok harcára vonatkozik. Két momentum érdekli csak, elsősorban ez, hogy a kapitalista munkamegosztás az összes foglalkozásokat megfosztotta attól a közvetlen értelmétől, amely sajátja volt a régi társadalmakban, és hogy a jelenben minden elfoglaltság, a kapitalistaé éppugy mint a munkásé, értelmetlen né vált; Másodszor és főképpen a szabadidő kérdése. Nietzsche joggal tekint a ^{szabad időt minden} ~~szabadidő~~ ^{betöltés} ~~szabadidő~~ ^{tevékeny} ~~szabadidő~~ kulturális tevékenység szubjektív előfeltételének; mint az antik fejlődés ismerője, világosan látja a ráadás jelentőségét az antik kultúra polist ~~szá-~~ ^{polgára} számára. Ezért dühvel és iróniával elemzi a kapitalista társadalomban mennyiségileg és minőségileg elégtelen szabad időt. Elemzésében jellemző módon csak az uralkodó osztályokkal foglalkozik. ~~Amennyiben~~ Kulturális viszonylatban a munkások nem számítanak előtte, az ő ráérő idejük sorsa Nietzsche számára érdektelen. Mind a két szempont az elszemélytelenítő kapitalista társadalom elleni támadásra indítja, anélkül azonban, hogy a gazdasági háttérrel látná. A "tevékeny ember" főfogvatékossága ^{ilyen módon} ~~elképzeli~~ kritizálja: "a tevékenynek többnyire a magasabbrendű tevékenység hiányzik; az individuálisat értem. Hivatalnokok, kereskedők vagy értelmiségiek, azaz mindig mint egy foglalkozási ág tagjai cselekszenek, és nem ^{meghatározott} ~~szabadidő~~".

könnyű, egyes és egyetlen emberként; ebben a tekintetben lusták. -

A tevékenyek szerencsétlensége, hogy tevékenységük mindig ^{hímielg} értelmetlen ~~hissz~~. Az aranyat zsugorgató bankártól pl. nem kérdezzhetjük szüntelenül tevékenységünk okát: ~~nem~~ nincs észszerű oka. A tevékenyek ^(et, a mechanika) eszrének, ~~esetleg~~ ^{haszon} ~~haszon~~ a ~~később~~ ^{haszon} ~~megfelelően~~ a mechanika értelmetlenségének. -

Ma is, mint minden időben, az emberek szabadokra és szolgákra oszlanak; mert aki napjának kétharmadát nem menti meg önmaga számára, az szolga, legyen egyébként bárki is, államférfi, kereskedő, hivatalnok, vagy ^{hadár} ~~rité~~."

Nagyon érdekes és jellemző, milyen reakciós-romantikus mó-
dosításokkal ^{újítják fel} ~~viszza~~ a felvilágosodás régi kritikája a kapitalizmus-

^{Ma} ~~ról Nietzsche~~. Fergusson is bárádóan bírálta ~~a~~ a kapitalista társadal-
mat azért ~~a~~ ^{mert az emberek helyét} ~~hogy a munkamegcsztás~~ ^{tenni a munkamegcsztás} ~~következtében~~ ^{benne} ~~lesz az emberiség~~, és a szabad ember lehetetlenné válik. Fergusson még

előszörban a dolgozók degradációjáért tette felelőssé a kapitalizmust. Nietzsche leszűkíti ezt a kritikát, csak az utalkodó osztályra költöztet, és részben avval is szűkít, hogy kritikájában egyedül a szűkebb, polgári értelemben vett kultúrára szorítkozik. Ilyenformán csak ^{addig} ~~csak~~ bírál-
tával, hogy a kapitalizmustól a kultúra előállítói, és műveit de ökonomi-
ailag és társadalmilag parazita közönsége számára értelemmel tele életet követel. A görög pólis ^Iideológia alkalmazása, amely a munka iránti meg-
vetésével a maga idejében gazdaságilag indokolt volt, de amelynek felbuk-
kanása a nagy francia forradalom szakaszában tragikus-problematisus követ-
kezményekkel járt, ~~Nietzsche~~ az imperializmus előestéjén Nietzsche-nél a parazitizmus reakciós ^{védelmezés} ~~hisszítés~~évé válik.

Ez az élődi jelleg akkor tűnik ki egész világosan, amikor Nietzsche a kapitalista munkamegcsztás következményei közül a számára dön-
tőket, a művészi következményeket elemzi. Itt is a szabadidő minőségéből és mennyiségéből indul ki. "Egy szorgoskodó korszak lelkiismeretét hordozzuk magunkban és ez nem engedi meg, hogy a legjobb órákat és a délelőtti

kritikusai, hanem ^{azokat} az írókat is nagyon szereti, akik működésük sajátosságos körülményei folytán, működésük ^{iterük} kapitalista elmaradottsága miatt korai kapitalista kulturahagyományok őrzői. Egy, a német prózáról írt összefoglaló ^{íráseben} Goethe és Eckermann beszélgetései, Lichtenberg aforizmái mellett Nietzsche kortársainak két könyvét emeli ki: Adalbert Stifter "Nachsommer"-ét, ^(melynek mélyélt) ~~valamely~~ realizmusa szorosan összefügg a romantikus hagyományokkal és Gottfried Keller "Seldwylai emberek"-ét; ennek realizmusát viszont ferde megvilágításba helyezi. Nietzsche esztétikájának és a művészetről szóló egyéb ítéleteinek ellentmondásával később részletesen foglalkozunk majd. Itt csak azt a sajátos, bár egyáltalán nem meglepő tényt akarjuk leszögezni, hogy a realiztikus vagy félrealisztikus kései német romantikának megbecsülésében és éppen a Keller-i realizmus megítélésében Nietzsche az általa oly keserden ^{gúnyos} ~~széles~~ liberális esztétikus Wischer értékelésével találkozik. Márészt azonban már itt ki kell emelnünk, hogy Nietzsche a szempontoknak itt vázolt vonalán sosem haladt következetesen végig, gyakran homlokegyenest ellenkező véleményeket hangoztat. Brahms, a muzsikust is így kritizálja, holott az a zene fejlődésében Stifterhez hasonló klasszika utáni, kései romantikus helyet foglal el, csak ~~széles~~ ^(annál) jelentékenyebb. Azt mondja róla: "A ^{tehetetlenség} ~~valamely~~ melankoliája van benne; nem a teliségből teremt, szomjazik a telítettség után."

Nietzsche történelmi sajátossága mégis abban áll, hogy ő kora kapitalista civilizációját nemcsak a romantikus álláspont felől kritizálja. Nietzsche gyűlöli ugyan kora kapitalista civilizációját és éppen azért gyűlöli, mert a tőkés termelés kibontakozása /gép, munkamegosztás/ az alapja. De egyben a legellentétesebb okból is gyűlöli ezt a civilizációt; azért, mert a kapitalizmus még nem eléggé fejlődött ki. Nietzsche, aki az imperializmus előestéjén működik, romantikus sira-tója az elmúlt kulturális epochának, de egyben és szétválaszthatatlanul ^{előrelépő} heroldja és prófétája az imperialista fejlődésnek is. Próféatasága természetesen nem a ténylegesen ható társadalmi erők felismerésén alapszik

hanem ugyancsak romantikus utópia. Nem a tényleges imperializmus tényleges megsejtéséről van szó, ehhez Nietschenek mindenekelőtt az osztályellentétek kiéleződését kellett volna látnia. Mindössze napjai kapitalizmusának ama kultúraellenes ^{erőiből} ~~erőveiből~~, amelyek ellen elmaradottság^{uk} miatt állást foglal, olyan társadalmi helyzet utópista képét szüri le, ami majd legyőzi emezt. A kapitalisták kulturálatlansága és a proletárok mohósága, ez ^{az} a két véglet, amit kora kapitalizmusában gyűlöl.

És ha a kultúra általános kérdéseiben mindig régebbi korok kulturájához nyúl is vissza és ezeket ideálként is állítja szembe a jelennel, mégis éppen ebben a számára döntő kérdésben más gyakorlatot követ. Vagyis nem lelkesedik sem a bornirt céhrendszerért, sem a kapitalisták és proletárok patriarchális viszonyáért. Eszménye az, hogy fejlett, művelt, katonás-rómaiias kapitalisták, katonásan-igénytelen munkások fegyelmezett serege fölött uralkodjanak. /Kapitalista utópiájával a kapitalista cészárok uralmáról képzelgő Spengler előfutára./ "Katonák és a vezetőik kapcsolata még mindig magasabbrendű, mint a munkásé és munkaadóé. Ezideig legalábbis még a katonai kulturák magasán fölötté állottak az ugynevezett ipari kulturáknak: egyáltalán, mai alakjában ez az utóbbi minden idők leggaládabb létformája. Ma a szükség törvénye uralkodik: hogy élhessünk, el kell adnunk magunkat, de azt nézik le, aki ezt a szükségét kihasználja, és munkásokat vásárol... A piac gyárosainak és nagyvállalkozóinak mindezideig nyilván tulságosan is hiányoztak a magasabb faj formái és megkülönböztető jegyei... Ha tekintetük és viselkedésük ^a ~~szülővárosaik~~ ^{előkelőségét} tükröznék, ~~nem lenne~~ talán a tömegek szocializmusa. Mert ezek voltaképpen minden szolgaságra készek, föltéve, hogy van magasabb... aki valóban parancsol és rá született... de az emelkedett formák hiánya, a gyárosok hirhedt otrombasága, vaskos vörös kezeik azt a gondolatot sugallják, hogy szerencse és véletlen emeli egyiket a másik fölé..." Nietschere fölöttébb jellemző és a fasiszta ideológia ~~javább~~ későbbi fejlődése

I nemzeti szocializmus

I proletárok jövője

szempontjából rendkívül fontos, hogy a kapitalizmus kívánatos fejlődésének ebben a reakciós-romantikus utópiájában szóba hozza ugyan Németország kapitalista elmaradottságát /a gyárosok hirhadt otrombasága stb./ de Anglia, a legfejlettebb ^{kapitalista} állam semmiben sem példaadó, sőt Nietzsche szemében a civilizáció ^{nyughaltalan} ~~pihenés nélküli~~ butaságának kvintesszenciája.

Inkább, a romantikusan stilizált militarizmus az eszménye, - ^{egy olyan} azért ^{sáfnak} poroszert lelkesedik, aki ^{mel} ugrá lett megcsontosodott, korlátolt, vidékies tulajdonságai fölött, aki ^{mel} - militarista jellemvonásait megőrizve - európaivá, ^{ltu} kutirálttá, a világpolitikára alkalmassá vált. /A nietschei koncepció ebből a szempontból is minden későbbi fasiszta társadalmi elképzelés mintája. / Ezáltal a koncepció ~~által~~ ^{fehérny} különbözik Nietschét a kapitalizmus legtöbb romantikus kritikájától. Nem ért egyet a kapitalizmus fejlődési vonalával, de elutasítása nem az egész kapitalista fejlődésre vonatkozik, azaz ^{nem a} munkás és kapitalista, patriarchális kapcsolatainak visszakivánására. A fejlődéssel magával egyetért, csak annak pórias, demokratikus karakterét, ~~kifejezője~~ ^{kihasználja}, a kapitalista és munkás igazi hierarchiájának lerombolását, ~~kihasználja~~

Ideálja az: "hogy itt egy szerény és igénytelen emberfajta jöjjön létre, valami kínai féle: ennek volna értelme, ez egyenesen szükségesség ^{szűk} volna." De a demokráciának tett engedmények, a kokettálás a forradalommal, a zsidó-keresztény kulturtendenciák stb., más, ellentétes irányt adtak a fejlődésnek. "A munkás katonáskodhat, ^{szervizbevisi} együttműködési joga van, politikai választójogot adnak neki: csoda-e, ha manapság existenciáját kényszerű szükségességgnek, /morálisan kifejezve igazságtalanságnak/ tekinti?... Célhoz akarunk érni? - akarni kell az eszközöket is: ha szolgák kellene, bolond, aki urakat nevel." Amíg a nietschei utópia irányába - melynek a felsőbbrendű ember a jelképe - ^{teszünk} nem jön szöges fordulat ^{haladunk mindig} létre, addig ^{meghatározom} "előre, akarom mondani lépésről-lépésre tovább a decadence-ba, /ez az én definícióm a modern haladásról./" Fasiszta magyarázója Bäumler hü e bölcsülethez; teljesen a fenti motívumok végső következményeinek szellemében formuláz, amikor a felsőbbrendű ember

ellenképében, Zarathustra "Utolsó emberében" a "demokratikus, -szocialisztikus társadalom funkcionáriusát" ismeri fel.

2.

Teljes egészében napfényre kellett hoznunk Nietzsche gondolkodásának e két ellentmondásokkal gazdag motivumsorát. Egymást kizáró ellentétességük és ^{egyben} egymásmellettiségük Nietzsche gondolataiban - ez Nietzsche ellentmondásos bölcséletének kulcsa. Nietzsche filozófiájának és evvel együtt esztétikájának középpontjában a kapitalista civilizáció romantikus kritikája áll. Mégis amint láttuk, ez a kritika két egymást nem tűrő szempontba torkollik: Nietzsche elégedetlen a kapitalista civilizációval, mert túlságosan kapitalista és elégedetlen, mert nagyon is kevésbé az. A kapitalista civilizációt ^{mind} a romantikusan eszményített korai kapitalizmus álláspontja ^{mind} és a közelgő imperializmus romantikus utópiája felől is kritizálja, tehát egyidejűleg e civilizáció múltja és jövője felől. A tőkés termelési rend romantikus bírálóinak alapvető ellentmondása - hogy kritikájuk, minden ágyekezettel ellenére is, amellyel magukat a kapitalizmus kategóriáitól "megszabadítani", "függetleníteni" akarták, mégis mindig e civilizáció talaján fakadt - Nietzscheben egy még magasabb fokon jelentkezik. Az ~~szarkazmus~~ ^{szarkazmus} átlagos romantikus antikapitalisták a kapitalizmus "jó oldalait" játsszák ki a "rossz oldalaival" ^{szemben} és menthetetlenül eklekticizmusba fulladnak. Nietzsche viszonyt - aki ^{úgyan} minde motivumokat feldolgozza magában és ezért ^{mint} elkerülhetetlenül eklektikussá válik - ezt az egész motivumsort egybeköti a teljesen kifejlődött kapitalizmus ellenkező előjelű romantikus utópista dicsőítésével. Az ellentmondó tendenciákat azonban csak mitikus módon foglalhatja egybe. És az utóbbi motivumok tultengésével szükségszerűen együtt kell járnia, hogy Nietzsche semmiképpen sem érheti be a kapitalizmus "jó oldalainak" kiemelésével. Mitoszt úgy kell alakítania, hogy éppen a kapitalizmus "rossz oldalait" tegye utópikus ábrázolása középpontjává. [Az tehát, hogy Nietzsche általában a kultúra és különösen

az esztétika majd minden kérdéséről tökéletesen ellentmondóan nyilatkozott, sem nem véletlen, sem pedig gondolkodása következetlenségének számlájára nem írható, legalábbis a szónak abban a banális értelmében nem, ahogy azt az imperializmus korszakának sok egyetemi professzora alkalmazta. Ők egy "szellemes" de tervszerűsége képtelen gondolkodót állítanak elénk. A nietzschei bölcsélet ellentmondásait azonban sokkal inkább indokolja az, hogy Nietzsche - aki egymást kizáró gondolati tendenciák mitikus összefoglalására törekedett - ^{magyarra fordított} ~~szöveg~~ és értékes gondolkodó módjára következetes bátorsággal egész a következetlenségig /²mitoszainak szintetizáló erejében/bizva/, a keresett paradoxonokig vitte a felmerülő motivumokat. Ezáltal pedig az ellentmondó tendenciák között tovább mélyült a szakadék, amelyet természetesen csak a mitológia szin-

[pompás eklekticizmusa]val lehetett áthidalni. Mégis ez a patétikus-paradoxonos eklektika toronymagasan áll az imperialista korszak professzorainak lapos eklekticizmusa fölött; ezek minden ^{apologetikus} ~~a felismerhetetlenségig~~ ^{simára yaltuk} ~~dicsőítve, elkentek minden~~ (ellentmondást), hogy egy "egységes" rendszerecskét kotyvaszthassanak össze. Nietzsche bölcséletének ellentmondásossága - ha ^{elforított formában} ~~széttagozott módon~~ is - az imperializmus szakasza előtt álló kapitalista Európa valóságos ellentmondásait tükrözi vissza. Nem véletlen, hogy Nietzsche az imperializmus leg^{befolyásosabb} ~~fontosabb~~ gondolkodója lett.

Mielőtt Nietzsche művészetelméletének legfontosabb ellentmondásait ~~1~~ konkrét elemzés tárgyává tennénk, emlékeztetjük az olvasót a jelen barbárságra vonatkozó, előljáróban részletezett nietzschei elképzelésekre. Az ott taglalt teóriával szemben, Nietzsche, műveiben, a barbárságnak más, egészen ellentétes, sőt igenelt elméletét állítja szembe. Ennek társadalmi kiindulópontja a háboru helyeslése. Minket ebből itt elsősorban kulturfilozófiai és esztétikai állításai és következtetései érdekelnek. Nietzsche a háboru javára írja: "hogy mindkét területen /az ostobaság és a gonoszság L.Gy/ növeli a barbárságot, azaz természetesebbé tesz. Afféle ^{előidé} ~~elv~~ ez, a kultúra szempontjából, ~~vagy olyan mint a~~

(tölcslam ideje)

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

^{sonorra}
~~előre~~ len a jón vagy a ~~hitvány~~ ^{hitvány} ~~lőle.~~ "És
tel, - az ember megerősödik általa, az alávalóban vagy a jóban." És
összefoglalva így folytatja: "A szenvedély, a ^{szorongás} ~~hitvány~~ ^{bűn} ~~és a bűn~~ ^{rosszindulat}
nélkül a kultúra egyáltalán nem lehet meg; időnként vissza kell süllyed-
nünk a barbárságba. Ez szükséges, nehogy a kultúra eszközei ^{kezdve} ~~igazi~~
tartalmukat ^{ait} és magát az egész kulturát elveszítgük." Tétéleinek magya-
rázataiban aztán igen érthetően szabja meg, mit ért a kultúra szenvedé-
lyei és ^{sonorás} ~~hitványságai~~ ^{személytelen} alatt: "A ~~nem egyes emberhez kötött~~ sötét gyűlölet,
a nyugodt lelkiismerettel párosult gyilkos hidegvér, ama közös izzás, ami
összekovácsolt az ellen legyőzésére, büszke közöny a nagy veszteségekkel,
a magunk és szeretteink létével szemben...", ezek a barbárság nélkülözhe-
tetlen ismertető jelei. Ezeket hozza meg a háboru a kulturának számára,
hogy megmentse az elbágyadás ~~személytelen~~ ^{ahorta lezüllesztéséből.}

Ez a barbárság ^{ilyet} ~~személytelen~~ ^{személytelen} ~~vonatkozó~~ elmélet, igen következe-
sen végigvonul Nietzsche egész esztétikáján. Nietzsche szenvedélyes har-
cot folytat Kant és Schopenhauer esztétikájának "humanizmusa" ellen és
a megszokott paradox élességgel fogalmazza meg álláspontját: "A ^{kegyetlen} ~~szörnyű~~
ellégiesítés, finomítás, a művészet forrásai közé tartozik." ~~Következő~~
~~tesen végigélezve, ennek a gondolatnak, Nietzschen a művészetnek éppen~~
~~éppolyan let követhető végigvívásának Nietzsche a művészetnek éppen~~
~~ahhoz a karakterisztikájához kell vezetnie, amelyeket fentebb a francia~~
~~mint a francia~~ ^{mint} ~~romantikusok és Wagner~~ ^{nile} ~~demokratikus korszakának, az utszéli barbárságának~~
~~sajátjának ismertünk meg; Nietzsche most már a magát, a recepcion tultovó~~
~~barbárságot a művészet lényeges, igenelendő jegyévé lesz meg.~~

Joda vezet, hogy a művészet ^{ilyen} ~~személytelen~~ ^{személytelen} ~~vonatkozó~~ elmélet, igen következe-

ad 17

308

1. Legnagyobb mértékben érdekt és kíváncsi
meghamisítása a dolgának... Elveszt az értelem
fejtegetésével lejárás és elcsúszás... Az emberek nézői és
a lejárat és az ellenkezőjét annak, a hogy a külső dolgokra
reagálni próbál "

Nietzsche

Nietzsche a kanti esztétika "érdektelensége" elleni vitájában így beszél:

9 "A dolgokat legnagyobb mértékben pártosan és kiméletlenül pártosan helyreállíttatni... urrá lenni, felhasználva egy érzéket, gyönyörűség... Az esztétikai szemlélő le hagyja magát győzni és az ellenkezőjét annak, ami kívülről jön." Vagyis Nietzsche ugyanazt a művészi principiumot teszi meg egész esztétikájának központi alapelvévé, amit régebben, mint a modern civilizáció "jámbor barbárságát" visszautasított.

Még fokozottabban tárul elénk ugyanez az antinomia, ha a nietzschei esztétika központi kérdését, a dekadencia kérdését vesszük szemügyre. Nietzsche dekadencia elleni küzdelmét végig gondolkodói tevékenysége központi problémájának tekintette. Saját főérdemét is abban látta, hogy a kapitalista civilizáció mindjobban elharapódzó kórja ellen felvette a harcot. Központi gondolata tehát, hogy az "egészség" jogát az urrá lett "betegség"-gel szemben kivívja. Midőn Wagnerral szemben Bizet Carmenjét játsza ki, ezek a döntő érvek: "visszatérés a természethez, - egészség, derű, ifjúság, erény!" Kritikáját Wagnerről annak "betegessége" köré csoportosítja. Schopenhauer a dekadencia filozófusa a maga körébe ~~X~~ vonta Wagnert és a dekadencia tipikus művészévé züllesztette. "És ez most már komoly. Semmiképen sem vagyok hajlandó közönyösen szemlélni ha ez a decadent tönkreteszi egészségünket - és ráadásul még a zenét is! Ember-e Wagner egyáltalán? Nem egy beteg-ség-e inkább? - amihez nyúl beteggé teszi... a muzsikát már meg ~~beteg~~ ^{bete} gitette..." És mint ahogy régebben Wagner utschéliségét azzal akarta leleplezni, hogy a francia romantikusokkal, Hugó-val stb. helyezte egy sorba, közösségét most - mint dekadensnek - Flaubert-ral ~~Baudelaire~~ ^{au} ^a Goncour-ral, az európai dekadenciával ^{való közösségét} igyekszik kimutatni. A Wagner szövegek mitikus tartalmának megvizsgálására az alábbi módszert ajánlja: "Ültessük át Wagnert modernbe, a reálisba, vagy ^{ami} még szörnyűbb! ^a polgárba. Mi lesz belőle? Mely meglepetés! Gondolták volna hogy Wagner ~~benne~~ ^{reális} külön-külön és együttvéve a megtévesztésig hason-

hason

aszerint, hogy az illető jelenség vagy tendencia a közeledő imperialista periódus igényléséhez vagy tagadásához vezet.

Nietzsche tehát a jelenben a két rokon, de mégis ellentétes tendencia keverékét látja. Szerinte a demokrácia uralma alatt a kor minden jelentékeny és szokatlan emberének meg kell "betegednie". Az így előálló, betegségig fokozott demokráciaellenes undor /pesszimizmus, nihilizmus, dekadencia/ Nietzsche szerint pozitív lehet, utat mutat a jövőbe, ^{ha} az általa megszállt emberek a kor minden plebejus befolyását legyőzik, és eltökélten a demokrácia leverésére, minden érték átértékelésére határozzák el magukat. /A "Zarathustra" negyedik részében Nietzsche részletes képet ad a dekadencia különböző típusairól és egyszersmind arról, hogy milyen határokon belül ismeri el őket szövetségeseinek/.

Miben áll tehát az ^{an} emberi átalakulás, amelyet Nietzsche követel? Mindenekelőtt a jövő új perspektívájában. Nietzsche úgy véli, hogy a világ tulnó jelene szűk nacionalizmusán és provincializmusán, hogy a nagy politika és a nagy háborúk korszaka kezdődik, egy olyan korszak, amelynek vezetésére Bismarckot alkalmatlannak találja. Szociális szempontból a föld jövőendő urairól a következő a perspektívája.)

("A mostani ^{európai} látványa nagy reményekkel tölt el: egy vakmerő ^{van} uralkodó faj ^{önm} keletkezik, a kiterjedt és igen értelmes csorda felett. ~~→~~ ~~K~~

Most ^{ma} a filozófia feladata ~~tehát~~ az, hogy olyan erkölcsant teremtsen, melynek egy ^{így} uralkodó kaszt, a föld jövőendő urainak kitenyészése a célja... Ennek az állapotnak az előidézéséhez új terrorizmusra van szükség."X

Vizsgáljuk meg azt a morált, amely Nietzsche szerint egy ilyen uralkodó faj kitenyészéséhez szükséges. Kiindulópontján az ösztönök újabb barbarizálása ~~pl.~~ Nietzsche így ír:)

("Egy uralkodó faj csak szörnyű és erőszakos kezdetekből nőhet ki. Kérdés: hol vannak a XX. század barbárjai? Nyilvánvalóan csak szörnyű szociális krízisek után lesznek láthatóvá és konszolidálódnak majd..."

Az "erő^{belet}" pesszimizmusa", a dekadencia^{belet} legyőzése, azáltal, hogy belsónkból a külvilág felé fordítjuk így^k hát az ember állatiasságának igenlése.

"Az állatiasság nem borzaszt többé; ötletes^{en} és szerencsés^{en} vakmerő^{en} lenni ilyen időkben a szellemiség leggyőzelmesebb formája."

Ha egyszer tisztán láttuk a nietzschei erkölcstan és szociál-filozófia^{em} ezen alapelveit, természetesnek találjuk, hogy az imperialista^{kor} periódus militarizmusának lelkes prófétája lett. Már tudomásul vettük, hogy a munkaviszonyok militarizálását eszményíti, csak következetes csupán, ha magát a militarizmust is lelkesen helyesli.)

("Örülök Európa militarista fejlődésének... A barbárt ~~nincsenek~~ őt a vadállatot mindannyiunkban helyeseljük."

Es ezért dicsóíti nietzsche alapfelfogásával tökéletesen egyezően az imperialista katoná államot, a militarista poroszország átnövését a "föld urainak" eljövendő, általa megálmodott^{kor} idejébe:)

("A katonai állam fenntartása a legutolsó lehetőség^e a meglévő vagy megteremtendő nagy tradícióhoz, a legmagasabb típusu emberre, az erős emberre vonatkozóan. Es ennek az érdekében mindazok a fogalmak, amelyek az államok közötti ellenségeskedést és rangkülönbségeket örökkévalóvá^{ny} teszi, szentesíthetőnek látszanak. /Pl. nacionalizmus véd~~és~~évé/.

Nietzsche, aki mint láttuk, általában megvetette a provincializmust és nacionalizmust, helyesli az utóbbit, ha az a világhuralomért folytatott imperialista küzdelmek, az imperialista háborúk eszköze lesz. Nincs szükség részletes kommentárokra^{kor} ahhoz, hogy kimutassuk az imperialista^{kor} periódus össze reakciós ideológiáinak összefüggéseit /egészen a fasizmusig/ ezekkel a gondolatokkal. természetesen ezt az összefüggést Nietzsche sok tisz elője elködösíteni igyekszik és filozófiájának csilámló, rendszertelen, afforisztikus stilusa lehetőséget is nyújt egy ilyen ködösítésre. mert nietzschenél a kapitalista kor^{sz}ak kulturájának ~~át~~ széles, jelentős^é, részleteiben szellemes és találó kritikáját találjuk

s az alapvető barbár-reakciós ~~xxxxxxxxxx~~ tendenciák nem minden aforizma mögül bukkannak (nyíltan elő), annak ellenére, hogy Nietzsche egész kulturkritikájának ezek a világnézeti alapjai/. Ez a kulturkritika óriási hatást tett az imperialista periódusban az egész világ értelmiségére; és a nietzschei tanításnak ^{12. nov} ~~igen sok~~ ismertetése (korlátozódik kizárólag erre) és a nietzschei filozófia általunk kiemelt tartó gerincét tökéletesen figyelmen kívül hagyja. Nietzsche működésének - "e tudatos vagy öntudatlan - elködösítése ellenére filozófiájának reakciós volta, törekvései, amelyekkel az emberiséget barbarizálni akarta, egyre nyilvánvalóbb lesz. Nietzsche nek ezt az érdemét utoljára - amint ^{mondattal} bemutattuk - a fasiszta Rosenberg nyugtázta hálásan és mint Hitler őseinek, diszhelyet biztosított a számára a náciizmus Pantheonjában.

Nietzsche tanítása természetesen nem azonos a hitlerizmus hivatalos ideológiájával. Már azért sem lehet azonos, ^{vele} mert Nietzsche az imperializmus előestéjén szűnt meg gondolkodni. Az imperialista barbárság nála tehát még a jövő látomása, míg a fasiszta ideológia a kifejlődött imperializmus ^{undorító} ~~elleneszenves~~ rothadási temméke. Ez az időbeli eltérés a gondolkodási és esztétikai színvonal különbségét is meghatározza. Nietzsche általánosan és sokoldalúan művelt ember, szöges ellentétben egy Hitler vagy Göring tudatlanságával, egy Göbbels vagy Rosenberg pöffeszkedő félműveltségével; minden modorossága ellenére szellemes és jelentős stiliszta, aki - bár sokszor problematikusán - de mégis nyelvfejlesztően hatott ellentétben a német nyelv barbarizálásával és megbecstelenítésével a hitleri zsarnokság alatt. Emellett még számos részleteltérésre lehetne rámutatni. /Nietzsche például mindig mélyen megvetette az antiszemitizmust/.

Mindezen gondolati, esztétikai és morális eltérések ellenére Rosenberg joggal kiáltotta ki a német fasizmus ősevé Nietzschet. Mert ő vezette be a barbárság dicsőítését a német filozófiába, és mennél igazságosabban értékeljük Nietzsche szellemi képességeit, kulturkritikai munkásságát, annál tisztábban kell látnunk, hogy az általa végrehajtott fordulat alkotta az alapját annak a reakciós fejlődésnek, amelyből aztán a fasizmus szellemi fegyvertárát beszerezte.